

MÉRLEG

SZOROSADTÓL RIJEKÁIG

TANULMÁNYOK

BŐSZE SÁNDOR EMLÉKÉRE

Szerk. TILCSIK GYÖRGY–MAYER LÁSZLÓ. Bp.,
2015. 399 p.

2014. október 29-én a család, a rokonság tagjain kívül, levéltárosok, történészek tömege jelent meg a kaposvári Nyugati temetőben, hogy utolsó útjára kísérjék Bősze Sándort. Sándor utolsó évei a halálos kórral folytatott szakadatlan küzdelemmel teltek el, amit Ő soha nem adott fel, így jobb és nehezebb hónapok váltották egymást, mi pedig bízunk felépülésében. A Kaposvárról, hazafelé vezető, végtelennek tűnő úton fogalmazódott meg egy, személye és munkássága előtt tisztelgő emlékkönyv gondolata, amelyet örömeinkre felkaroltak a szakmai egyesületek is. E támogatás tette lehetővé, hogy 2015 végén napvilágot látott a 46 hazai és külföldi (horvát, burgenlandi, stájer) szerző Sándor emléke előtt tisztelgő munkáit közzéadó emlékkötet.

A két szakmai egyesületi elnök (*Tyekvicska Árpád, Kenyeres István*) életutat méltató előszavait követően az egykori Tanár, *Szögi László*, egy adat- és szempont gazdag tanulmányban mutatta be Somogy vármegye 1265–1918 közötti peregrinusait. A korábbi mogersdorfi delegációvezető, a stájer küldöttség doyenje *Gerhard Pferschy* a mai polgárság előzményét, a Mura vidék eltérő jogállású funkciójú városainak a helyi polgárságot és egyéb jogállású városi lakosai vizsgálta meg modell értékű tanulmányában. Kenyeres István tanulmányában a dömösi prépostság koppányi uradalmának Mohács előtti urbáriumát (!) vetette össze a török hódítás e térségről fennmaradt összeírásaival. Függeléként pedig publikálta a Podmaniczky István nyitrai püspök birtokába került uradalom 1560. évi, valamint az 1501–1528 közötti időből fennmaradt birtokösszeírásokat. *Feiszt György* Vas és Zala vármegyék címereit hasonlította össze. *Varga J. János* Esterházy Pál Dél-dunántúli településeit tekintette át, az egykori hódoltságához tartozó területek társadalmának, településszerkezetének újjáépítését összekötve a törvényhatóságok reorganizációjával. E gondolatkör szerves folytatása *Várady Zoltán* tanulmánya, amely a császári hadsereg jelenlétét ezredekre bontva, a hadellátás és a vármegye tevékenységét mutatja be az újjáéledő Tolna megye példáján. *Hudi József* a Pápa közeli, az oszmán időszakot sikerrel túlélő Takácsi nemesi község 18–19. századi igazgatását, társadalmát mutatta be egy gazdagon adatolt tanulmányban. Sándor szakmai pályájának kiteljesedése volt a fiumei szakmai kapcsolat megteremtése, működtetése, aminek eredményeként a Fiumei Állami Levéltárral közös munka jegyében 2011-ben megje-

lent a Magyar Királyi Tengerészeti Hatóság 1870–1918. című repertórium. A repertóriumhoz szervesen csatolható *Soós István* Fiume Magyar Királyságba történő inkorporálásáról (1776–1827) írott hiánypótló tanulmánya. Miképpen az előző szerző, úgy *Poór János* professzor is személyesen a Mogensdorf Nemzetközi Kulturtörténeti Szimpóziumon keresztül kapcsolódott Sándor élet- és szakmai pályájához. „Jozefinizmus és reformkor között” című gondolatgazdag tanulmánya a 18. század utolsó évtizedeinek történeti periodizációját (folyamatosság, vagy megszakítottság) vizsgálja a történelem és az irodalomtudomány kutatási eredményeinek tükrében. Az ugyancsak a mogersdorfi tudósi körhöz tartozó osztrák genealógus, *Peter Wiesflecker* a Coburg-Gothai hercegekkel rokonságban álló Koháry Antóniát (1797–1862), mint több 20. századi közép-európai dinasztia ősanját, és a kialakult családi-rokonsági kapcsolathálót mutatja be. Az egykori évfolyamtárs, jóbarát, *Bana József* Sándor kutatási területének gerince alapján Győr város egyesületkaszteréhez szolgált újabb információkat, kiegészítve az 1827–1950 közötti sportegyesületek adattárát. *Bariska István* ugyancsak egy nagyobb munka, a készülő Kőszeg topográfia egy részét készítette el az emlékkötet számára. Kőszeg város 1839. évi térképének utca és térelnevezéseit dolgozta fel az 1838–1839. évi telekkönyv adatait is felhasználva. *Kapiller Imre* Zala megyei főlevéltáros a nagykanizsai Polgári Egyesület meg nem valósult székházának (1840–1842) ügyét írta meg. 1848–1849 története nem tartozott Sándor fő kutatási irányába, de az 1990-es években intenzíven foglalkozott Jelasics seregének dél-dunántúli átvonulásával. E kutatási irányhoz csatlakozott *Tilcsik György*, aki István főherceg nádor és a horvát bán meghiúsult találkozásával kapcsolatos ismereteit foglalja össze, illetve egy zágrábi forrással azokat újabb információval egészíti ki. *Halász Imre* a neoabszolutizmus korának intézményi kiépülését, annak személyi állományát mutatja be Somogy megyében. *Katona Csaba* gazdag családi iratanyagából merít, midőn Magos Sándor, későbbi esztergomi kúriai bírósági elnök az 1860-as években Nyitrán eltöltött tanuló éveiből ad közzé forrásokat. Khuen-Héderváry Károly horvát báni tevékenységét a magyar és a horvát nemzet között történetírói viták övezték. *Zelko Hofjevac* e témakört vizsgáló tanulmánya e báni időszakot differenciáltan mutatja be, azt a gazdasági és kulturális fejlődés periódusának írja le. *Gyáni Gábor* a levéltár jelentőségének a növekedését mutatja be a 19. század második felében, „A levelezés, mint a polgárosodás tünete” című tanulmányában. *Kaposi Zoltán* a Dél-Dunántúl 18–19. századi politikai és gazdasági életében jelentős szerepet játszó Somssich család Somogy megyei uradalmait, kiépülését, működésének jellemzőit elemzi a 19–20. század fordulóján. *Szakály Sándor* vitéz Oszlányi Kornél vezérőrnagy életútját dolgozta fel, aki a 2. világháború egyetlen Mária Terézia Rend Lovagkeresztjével kitüntetett magyar katonája volt.

Gózy Zoltán egyetemi tanár, egykori munkatárs, volt somogyi levéltáros, Molnár István egykori somogyi archivárius (1913–1949) életútját dolgozta fel, aki soproni mintára, fenntartója biztatására, az intézmény reprezentatív tereit is kialakította. Az első tanulmányhoz hasonlóan, *Lengvári István* is oktatástörténeti tanulmánnyal tisztelgett, amelyben a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karának somogyi születésű diákjait adatolta. *Gecsenyi Lajos* a magyar levéltárügy 1920–2012 közötti állapotát vázolta, hangsúlyosan kezelve a megyei fenntartás időszakát, amely Sándor levéltárosi pályájának is a gerincét alkotta.

Az egykori munkatárs, *Récei Balázs* ezúttal is a somogyi kéjelgés ügy egy újabb esettanulmányával ismertet meg bennünket, amelyben egy 1924–1925. évi marcali bordélynyitás által helyben és azon túl felkavart konfliktusokkal terhelt ügyet írt le. *Cserna Anna* Tolna megyei főlevéltáros, nemcsak összefoglalta a könyvgyűjtő gróf Apponyi Sándor életútját, és bemutatta az OSZK-nak, illetve a Nemzeti Múzeumnak felajánlott értékeket, vagyonokat, de a tanulmány függelékeként kölölte Apponyi Sándor 1852. évi végakarataát is.

A *burgenlandi* jelenkor kutató-levéltáros *Michael Hess* bevezető soraiban személyesen is visszaemlékezett a mogersdorf konferenciát szervező Bősze Sándorra, forrásközlésében pedig egy német birodalmi diákcsoport 1929. évi burgenlandi utazásából közölt részleteket.

Vonyó József Gömbös Gyula miniszterelnök és a társadalmi egyesületek viszonyát mutatja be. *Kövér György* a kaposvári születésű Komjáthy (Kring) Miklós 1932–1933 során Domanovszky Sándorhoz írott tudós leveleit publikálta.

Az egykor somogyi levéltáros, *Gyenesi József* Kecskemét város barackpálinka márkavédelme érdekében kifejtett 1930-as évekbeli törekvéseit ismertette. *Décsy Sándor* egy 1939-es kaposvári zászlóavatás kapcsán, az olasz–magyar politikai kapcsolatok egy szelétét mutatta be.

Mindenképpen ki kell emelni az egykori csoporttárs, *Molnár András* munkáját, aki a Zalaegerszegi (47/III. honvédszászlóalj)történetébe ágyazva, az apai nagyapa, Bősze József tartalékos hadnagy erdélyi bevonulással kapcsolatos fotóit publikálta, valamint az említett ős egységtörténetbe, hadműveletekbe ágyazott életútját dolgozta fel. A tanulmány speciális értéke: a családnál megőrzött fényképeket még 2012-ben Sándor adta át a Szerzőnek.

A fiatalabb levéltáros generáció tiszteletét *Czetx Balázs* tanulmánya jelzi, aki a Fejér Vármegyei Közjóléti Szövetkezet 1940–1948 közötti történetéről készített tanulmányt.

Káli Csaba Kelemen Béla nagykanizsai városi párttitkár, a helyi MKP szervezet 1945. október–novemberi munkájáról készült összefoglaló jelentését publikálta. *Katona Klára* a konfliktusoktól sem mentes 1945–1949 közötti magyar–jugoszláv határmenti kapcsolatokat foglalta össze. A soknemzetiségű Somogy megyére tekintettel *Tóth Ágnes* az 1945–1950 közötti nemzetiségi oktatást összegezte egy tanulmányában. Míg a muzeológus-tanár *Tar Ferenc* az 1945–1990 közötti zalai politikai elit vizsgálatához járul hozzá, *Gyarmati György* az 1949. évi országgyűlési választások Somogy megyei tanulságait, a tapasztalható választói magatartást elemzi és sűrűn adatolja. A vezető utód, az egykor Sándor által felvett kolléga, *Polgár Tamás*, Keszthelyi Ferenc kaposvári levéltáros 1951. évi munkanaplóján keresztül mutatja be az államosítás, nagymérvű iratbeszállítások évtizedének helyi mindennapjait.

Az ugyancsak volt munkatárs, *Szántó László* a somogyi TIT 1953–1985 közötti működését vázolja. Itt is érdemes megjegyezni, hogy Sándor 1990–2014 között a Somogy megyei TIT elnöki tisztét is betöltötte. A vidéki levéltárak 1956-os forrásfeltárásában kiemelkedő szerepe volt *Á. Varga Lászlónak*, amit Somogyban az előbb említett

Szántó László tett meg. Az emlékkötet hasábjain Á. Varga László az 1956-os forradalom utáni megtorlás egy sajátos intézményéről, a közbiztonsági őrizetről írt.

Az egykori levéltár szakos csoporttárs, *Bikki István* a korai Kádár kor ellenségképeinek megjelenését mutatta be központi források, az Országgyűlési Naplók alapján.

Bősze Sándor javaslatára, közreműködésével Somogy megye 2003-ban csatlakozott a Mogersdorf Nemzetközi Kultúrtörténeti Szimpóziumhoz. *Ivica Sute* történész, egyetemi docens Horvátország részéről mutatja be ezt a generációkat átívelő csatlakozási utat. A kötet záró írása *Varga László* szubjektív visszaemlékezése, mely egyaránt szól, a Kaposvárhoz, Bősze Sándor személyéhez fűződő emlékeiről. A szerkesztők, a kiadók részéről is kiváló választás volt ez a lezárás, hisz az olvasó a székben hátradőlve átengedi magát a benne is felgyülemelő emlékeknek, kezdve a Hajnal István Kör alakulásával kezdődő ismeretünktől az egyetemi éveken keresztül az utolsó, 2014. augusztusi, kőszegi beszélgetésünkig.

Ahogy e futó, rövid ismertetésből is kitűnik, mind a szerzői kör összetétele, mind a témaválasztások sok szállal kötődnek barátunkhoz, Bősze Sándorhoz, akinek alakját, feledhetetlen személyiségét, az emlékkönyv mellett, a kötet lapozásakor feltörő közösen átélt múlt is élteti.

Dominkovits Péter